

ERDÉLYI MÚZEUM

XVI. kötet.

1899.

VI. füzet.

Még egyszer a székelyek eredetéről.

(Második közlemény.)

II.

Sebestyén Gyula az első cikkét ezzel a kijelentéssel zárja be: „Nem czáfolta meg (t. i. Thúry), hogy a székelyek határőrök voltak és hogy a nevük törökül ugyancsak határórt jelent; sem azt, hogy a . . . székely határórság a honfoglalás előtt hozzánk esatlakozott s megmagyarosodott . . . kozár-kabar néptöredékkal azonos“. ¹ Ha abbeli mulasztásom, hogy véleménye szerint nem czáfoltam meg ezt a három állítását, olyan nagyon zokon esik neki: szívesen megeselekszem ezt is. Vegyük hát sorba mind a hármat:

Nem czáfoltam meg, hogy az erdélyi székelyek eredetileg tulajdonképpen *határőrök* voltak, vagyis úgy kerültek Erdélynek keleti részére, hogy a hegemoniát gyakorló magyarság (de nem tudni: melyik fejedelem, vagy király és mikor?) oda rendelte őket, mint valóságos határőröket. Mit hoz fel Sebestyén ennek az állításnak támogatására? Kétféle bizonyítékot, u. m. a) az 1573. éven kezdődő nehány oklevelet; b) II. Ulászló királynak 1499. évi levelét és a bécsi Képes Krónikának egy adatát az 1146. évből.

Némely, 1573, 1585, 1595, 1606, 1649, 1672 és 1682. években kelt okmányokból az tűnik ki, hogy Abaúj, Zemplén és Bereg megyékben, illetőleg Füzéren, Regéczen, Zomborban és Munkácsen az *erdők őreit, erdőkerülőket és a vár-őröket szék-el-, székely-nek* nevezték. Ezen adatokból Sebestyén azt a következtetést vonja le, hogy tehát a *székely* népnévnek valódi és eredeti jelentése: „őr, custos“, vagy „határőr“ végbeli“. ²

Az említett okmányoknak ezen adatára vonatkozólag „A székelyek eredetében“ (79—81. l.) már elég meggyőzően bebizonyí-

¹ Ethnographia IX. 425.

² A székelyek neve és eredete, a 84—86. lapokon.

tottam, hogy ama fél-, vagy egész telkes jobbágyokat, kik a nevezett négy helyen erdőőri, erdőkerülői, illetőleg várőri szolgálatot teljesítettek a kapott telkek használata fejében, azon a felső-tiszai vidéken (s tudunkkal eddigelé csakis ott) azért nevezték el *székelyeknek*, mert Erdélyből kiszármazott székely emberek valának, még pedig a székelyeknek latinul *libertinus*-nak nevezett osztályából, a melyről éppen XVI. és XVII. századbéli oklevelekből hitelesen tudjuk, hogy gyakran szegődtek el ilyenféle jobbágyokul. S éppen a legrégebbi oklevél (t. i. az 1566. évből), mely ezekről a *székelyeknek* nevezett erdőkerülőkről *először* beszél, egyenesen *libertinus*oknak mondja őket (*libertini*, alias *Siculi*, vulgo *Zékelek*); az 1595-i oklevél pedig az egyik, erdőkerülő székelyt *agilis* czímmel illeti, melyről tudjuk, hogy az erdélyi székelyek czíme volt az oklevelekben. Ámde Sebestyén nem akarja elhinni, hogy itt a *libertinus* nevezet azonos volna azzal a *libertinus* nevezettel, melyet az erdélyi székelyek jogi életében használtak. Légyen néki az ő hite szerint! Azonban mint megczáfolhatatlan tényt föl kell említenem, hogy a mely okmányok az erdélyi székelyeknek egyik osztályát latinul *libertinus*-nak nevezik, ugyanazok a szövegben magyarul *szabad székely* kifejezést használnak ezen osztály megjelölésére, még pedig éppen abban az időtájban, mikor a füzéri, regécezi, zombori és munkácsi *székelyek* szerepelnek; minélfogva az 1566-i oklevél *libertinus* kifejezését még erőszakkal sem lehet másnak tartani, mint az 1602/3-iki összeírásnak, az 1606-i Articulusoknak és az 1614. évi Lustralis könyvnek *libertini* = *szabad székely* nevezetét. Egyébiránt abban az itéletemben, hogy az emlegetett felső-tiszavidéki u. n. *székelyek* csakugyan az erdélyi székelyek közül valók s hogy a rájuk vonatkoztatott 1566. évi *libertinus* nevezet azonos az erdélyi székelyek jogi életében alkalmazott *libertinus* szóval, még inkább megerősít az a körülmény, hogy mind a két pontban *teljesen igazat ad nekem* gr. Kuún Géza is a „Székelyek eredetéről“ írott meleg hangú ismertetésében (Századok 1898, 826). Röviden szólva: az 1566. évi oklevélnek *libertinus* szavában tényleg ez az értelem van kifejezve: *erdélyi székely*.

Sebestyén „Az avar-székely kapcsolat emlékei“ cz. cikkében elismeri, hogy a honfoglaló magyarok csakugyan találtak *avar* lakoságot a mai Dunántúlon; s mivel ezeket az országot nyugoti végein *határőrökül* alkalmazták, azok éppen eme rendeltetésökért kapták a

székely nevet; mert hát ők is csak olyan *örök* voltak ezentúl, mint a füzéri, regécezi, zombori és munkácsi erdőkerülők, illetve várörök s csak olyan *határörök*, mint az erdélyi székelyek. Így fejti ő meg az Árpádházbeli királyok korában emlegetett *nyugoti székelyek* eredetét. E szerint a *székely* szó már a legrégibb időben a *Dunántúl* is használtatott „ör, határör“ jelentésben, nemcsak a felső-tiszai vidéken és Erdély keleti részén. Ámde itt a bökkenő! Ugyanis abból az időből, mikor ezek a nyugoti székelyek emlegetve vannak krónikáinkban és az oklevelekben, ismerünk két oklevelet, melyek olyanféle erdőörökről, erdőkerülőkről beszélnek, mint az 1566. évvel kezdődő s imént tárgyalt oklevelek. T. i. a győri káptalannak 1210. évi oklevele a Bakony-erdő őreiről beszélve négyszer említi az erdőőr „*custodes sylve*“ kifejezést;¹ egy másik, 1258. évben kelt oklevélben pedig hatszor olvashatjuk: „*custodes silve* Bokon,“² de — esodák esodája! — egyetlen egyszer sem mondják a tíz eset közül, hogy „vulgo,“ vagy „alias *székelyek*,“ miként a felső-tiszavidéki okmányok rendesen hozzáteszik. Hogyan lehetséges ez, ha a *székely* szó nem csak 1573-tól fogva s nem esupán a nevezett három megyében volt ismeretes „ör, custos,“ vagy egyenesen „custos silvae“ jelentésben, hanem már az Árpádok korában és nyugoti Magyarországon is? Ha már most ezt a két, dunántúli oklevelet összehasonlítjuk a felső-tiszavidéki, XVI. és XVII. századbéli okmányokkal: úgy hiszem, oklevelesen megállapíthatjuk azt az igazságot, hogy a *székely névnek* „ör, erdőőr, várör“ értelemben való használata tudtunkkal csak az 1573. évvel kezdődik és csak *Abauj, Zemplén és Bereg megyék vidékére szorítkozik*, még pedig nagyon könnyen érthető okból. Ezen állításom mellett bizonyít továbbá az a körülmény is, hogy — mint mindenki tudja — már az 1573. év előtt való időkből is igen sok oklevél maradt fenn a székelyekre vonatkozólag, de *egyetlen egy sem említi*, még csak nem is ezélez rá, hogy a *székelyek határőri eredetüek* s hogy a nevük „ört, határört“ jelentene! Sőt az is megfoghatatlan, hogy olyan nagy képzettségű emberek és tekintélyes írók, mint *Verbőczy, Oláh Miklós és Verancsics Antal* — kik mindnyájan írnak és beszélnek a székelyekről — még kevéssel 1573 előtt sem tudnak semmit ezeknek határőri származásáról, vagy legalább nevüeknek

¹ Wenzel: Árpádkori új Okmánytár I. köt. 100. lap.

² Wenzel II 314.

ilyenféle értelméről. Nem igaz tehát, hogy a *székely* szó valaha egész országszerte ismeretes lett volna „őr, custos“ jelentéssel, mert eredetileg is ezt a fogalmat fejezné ki; de az igaz, hogy valamely szónak aránylag újabb időben, valamely kisebb területen bizonyos okból fölvetett értelmével nem lehet bebizonyítani, hogy annak a szónak már a legrégebb időben országszerte is az volt az értelme, vagyis az eredeti jelentése.

Másik argumentuma Sebestyénnek a székelyek határőr volta mellett II. Ulászló királynak 1499. évi kiváltságlevele és a Képes Krónikának egyik adata. Amabban t. i. akként történik intézkedés, hogy ha a király személyesen vezetne hadat kelet felé, „akkor az összes székelyek fejenkint tartoznak táborozók módjára ő felsége egész serege előtt járni és ő felsége országának határain kívül 15 napig saját költségükön bevárni az ütközetet s aztán *visszajövet a királyi sereg mögött járni*. Ha délnek vezetne a király hadat, ugyanígy a székelység fele volt köteles kimozdulni, míg a nyugoti tájak felé csak tizede . . . *Erdély védelmére bármely pillanatban kötelesek fölkelni*, a mint eddig is szokásban volt, sőt tartoznak *a haza védelmén folytonosan örködni*.“ Emebben pedig azt lehet olvasni, hogy az 1146. évi osztrák hadjárat alkalmával a székelyek „*szokásuk szerint a magyarok dandárai előtt járnak vala*“. Ezekből ő szerinte napnál világosabban kitűnik, hogy a székelyek a mint háborúban előőrsek és hátvédek, úgy békében csakugyan határőrök valának.¹

Ha az egész magyar történelemben ennél a két adatnál több és jobb nincsen a székelyeknek határőrsége mellett (a minthogy csakugyan nincsen), ezekkel kár volt előhozakodni; mert nincs bennük kifejezve az, a mit S. Gy. őhajtana, azt csak ő magyarázza beléjük. Olyan dolognak a megállapítására, hogy az erdélyi székelyeket valóban a magyar királyok rendelték Erdély keleti részére határőrökül, egészen más természetű bizonyítékok volnának szükségesek, melyek t. i. egész világosan és határozottan kijelentik, hogy ez, vagy az a király ekkor és ekkor telepíté ki a székelyeket mint valódi határőröket. Hát még az a rendelkezés is bizonyít valamit, hogy a székelyek kötelesek Erdély védelmére bármely pillanatban fegyveresen fölkelni, s a haza védelmén folytonosan örködni? Hiszen a mióta

¹ Ethnographia IX. 417–418. lapokon

csak létezik bármilyen honvédelem és van katonaság a világon, annak mindig és mindenütt az volt a kötelessége, hogy a haza biztonságán folytonosan őrkdjék és annak védelmére bármely pillanatban fegyvert fogjon! Ha Sebestyén felfogása szerint értelmezzük a határőri intézményt, akkor nem létezett és nem létezik fegyverfogható népség, a mely *határőr* nem volna! Így fogva fel a dolgot, a székelyek csakugyan határőrök voltak, — éppen úgy, mint a többi magyarság, meg aztán valamennyi országnak fegyverfogható lakossága. Csakhogy S. Gy. kivételével mindenki másképpen fogja fel és értelmezi a határőri intézményt.

Igaz, hogy a székelyek háborúk alkalmával a királyi sereg, vagyis a magyar derékhad előtt szoktak járni, de ennek egészen *más oka* volt, mintsem S. gondolja. A Képes Krónikának az 1116. évre vonatkozó elbeszéléséből (68. caput) megtudjuk, hogy a székelyek fegyvernemükre, vagy — a mostani katonai kifejezés szerint — csapatnemükre nézve *sagittariusok* voltak. Továbbá a velencei követ tudósítása Mátyás király korából azt mondja a székely lovasságról, hogy egész keleten a *legkitünőbb sagittariusoknak* vannak elismerve és igen gyors lovaik vannak s a gyalogságuknak fő fegyvere is az *új és nyil* ¹ Végre még Verancsics Antal is így nyilatkozik a székelyekről: ² „Equestri militia plerumque utuntur; *belli apparatus nullo, nulla insigni armatura, nullo ornatu militari* conspicui, verum numero veterique animorum magnitudine freti, acriter pugnant . . . Nisi proelium mature ineatur, *affecti castrorum taedio*, cito ac sensim dilabuntur“. Verancsics természetesen a hadsereg zöméhez, a derékhad fegyverzetéhez viszonyítva mondja ezeket a székelység hadi felszereléséről s ebből látjuk, hogy ez a felszerelésük még a XVI. század közepén is jobbára íjból és nyílból állott. — Ezekből a hiteles történelmi adatokból láthatjuk, hogy e székelyek *könnyű fegyverzetű* lovasság és gyalogság, még pedig *sagittariusok* voltak. Ez a fegyver, vagy helyesebben csapatnemük magyarázza meg tehát, hogy őket nem lehetett a királyi dandárban s a döntésre való derékhadban alkalmazni, hanem a derékhad előtt jártak, útát nyitottak előtte, a falvakat égették s pusztították (mint éppen az 1146-i

¹ L. e tudósítást a Hadtörténelmi Közlemények 1890. évf. a 217. lapon.

² Verancsics összes munkái I. köt. 145. lapon.

hadjáratban is), vagy kémszemplére küldettek (mint 1116-ban), vagy az ellenség sorait bontották meg nyilaik záporával, így kezdve meg a csatát és bevezetve a döntő ütközetet. A mi *benne van* valamely szövegben, akárki kiolvashatja belőle; de a mi *nincsen benne*, azt senki sines feljogosítva erőszakosan *belemagyarázni*. Én részemről sem II. Ulászló leveléből, sem a Képes Krónika soraiból nem bírom kiolvasni, hogy a székelyek eredetileg határőrök lettek volna s a nevük is ezt az értelmet fejezné ki; mert egyik sines meg bennök. De — úgy veszem észre — Sebestyén Gyulának jobb szeme van: a láthatatlant is meglátja.

Ezek és ilyen természetűek t. ellenfelemnek argumentumai, melyeket most kellő világításban mutattam be. Az eddig mondottakon kívül még csak négy erős bizonyítékot említek föl, melyek mellett egészen eltörpül, sőt semmivé lesz az a három adat, melyekkel a székelység határőr voltát szeretné megállapítani.

Itt van mindenekelőtt az a megezáfolthatatlan tény, hogy *az egész magyar történelemben mind e mai napig senki sem talált egyetlen egy árva szót sem a székelyek határőri eredetéről; a krónikák, későbbi történetírók, törvényeink s okleveleink ilyesmiről semmit sem tudnak*, de az ellenkezőjéről igen¹ Itt van másodszer az ú. n. *vera sicutitas*-nak az a jogi következménye, melyet két okmány (I. Lajos királyunk 1346-i levele és a székelyek régi törvényeinek 1555. évi összeírása) hitelesít, hogy t. i. *a székely embernek úgy Magyarországon, mint Erdélyben mindenkor szabad költözködési joga volt.*² Ennek az argumentumnak megdönthetetlen voltáról velem egyetértőleg gr. Kuun Géza is így nyilatkozik föntebb említett ismertetésében: „A határőr rendeltetésével semmi sem áll olyan élénk ellentétben, mint ez a bármikor és bárhova való eltávozhatus. Olyan határőrökkel, a kik, a mikor nekik tetszik, állomásaikat elhagyhatják s oda mehetnek, a hova nekik tetszik, határt megvédeni nem lehet“. (Századok 1898: 824). Itt van hármadszer az a tény, hogy *a székelyek több jogokkal s nagyobb souverain hatáskörrel rendelkeztek, sokkal kiváltságosabb helyzetben voltak, mint a hegemoniát gyakorló magyar nemesség a*

¹ L. részletesebben az előbbi dolgozatomat: Erdélyi Múzeum XV. köt. 69—70.

² L. bővebben u. o. a 76—77. lapokon.

királyság megalapítása óta,¹ a mik pedig egyáltalában nem illették volna meg őket, mint királyi szolgákat, — még pedig annál kevésbbé, mert maga S. Gy. is tudja, hogy a valódi *határőrök* a várnépekhez (castrenses) tartoztak, tehát csakugyan királyi szolga nép voltak; s hogy a király a határőrök birtokával szabadon rendelkezett.² Itt van végre a legvilágosabb bizonyíték, a leghatározottabb tagadása a székelyek *határőri* rendeltetésének, t. i. az az oklevelesen igazolható tény, hogy ámbár az erdélyi székelyek földén voltak várnagyok alatt álló *királyi várak* a keleti népek ellen építve, mint Szent-Lélek, Udvard és Várhegy: — mindamellet *a székelyek nem tartoztak eme várak várnépeihez* (castrenses), *nem állottak az illető várnagyok alatt és nem köteleztettek ama várak szolgálatára és védelmezésére*, csak az oda telepített királyi várnépek!³ Az ide vonatkozó oklevelek tanúsága szerint az erdélyi székelyek annyira nem voltak határőrök, hogy még az ő határaikat is inkább a királyoknak kellett védelmezniök várakkal és betelepített várnépekkel, őket ellenben még a saját földjükön, a királyok felhívására általok hajdan épített váraknak szolgálatára és védelmezésére sem lehetett kényszeríteni. Vagyis majdnem azt mondhatná az ember, hogy inkább az Árpádházi királyok voltak a Székelyföld őrzői, mintsem a székelyek az ország keleti részének határ-

¹ L. részletesebben előbbi dolgozatomban: Erdélyi Múzeum XV. 74—76. lapokon.

² Ezt a két dolgot maga S. Gy. állítja „A székelyek neve és eredete“ cz. dolgozatában a 66. lapon.

³ IV. Béla királynak 1251. január 5-i levélben olvassuk: „*Castrum nostrum regium Zenth Lelew in confiniis terre Siculorum positum*“ (Székely Oklevéltár I. 8). Továbbá V. István 1271. évi oklevélben: „*Castellanus Castri nostri finitimi et regalis Zent Lelew*“ (U. o. 17). Venczel királynak 1301. szept. 25-i oklevele szerint az Oláhfaluba telepített oláh lakosok az udvardi vár (castrum nostrum Vduord) szolgálatára és védelmezésére voltak rendelve, ellenben az Oláhfaluba betelepített székelyeket „*tempore exercituationis more aliorum liberorum Siculorum sub vexillo Comitum ipsorum connumerari et exercituare volumus*“ (u. o. 30—31). Végre András erdélyi vajda 1353-ban ezt írja Orbán várnagyhoz: „*Mandamus, ut castrum Waarhegy finitimum ad reprimeandos paganos et Pichenetos per Siculos ab olim ex jussu divorum regum exstructum et castrensibus dicatum . . . adscitis iis, quorum operi et officio incumbit, ipsa fossata ebellare et castrum, dempta possessione aliquin ut Lwhfew libera et in armis exercituante, bene munire, ballisare noverint*“ (u. o. 62—63).

őrei! Miféle határőrök azok, a kik bármikor bárhova költözhetnek s a kiknek nagyobb hatalmuk van, mint magának a királynak, a ki pedig urok volna nekik? Nincs emberi ész, mely erre felelni tudjon.

Lássuk már most a második panaszt. Nem ezáfortam meg, hogy a székelyek neve törökül „határört“ jelent. Szerény véleményem szerint én is tudok valami keveset törökül, — ha nem is olyan sokat, mint Sebestyén Gyula, de kénytelen vagyok elismerni abbeli ügyetlenségemet, hogy én sem a legjobb szótárakban, sem az általam áttanulmányozott, vagy különféleképen fölhasznált régi és újabb török szövegekben az egész török nyelvterületen mind e mai napig nem bírtam olyan *sziköl*, vagy *székkel* hangalakú török szóra bukkanni, mely „határört“ jelentene akár valóságos egészében, akár több részeeskéből összeillesztve. De Sebestyén egész határozottsággal állítja, hogy van a török nyelvekben ilyen szó, vagy helyesebben mondva: *lehet csinálni* egy nagyon egyszerű számtani művelet, t. i. összeadás útján, olyanformán, hogy a *székkel*, *székely* nevet előbb két részre vágjuk: egy *szék*, vagy *széke* alapszóra és *öl*, *el*, illetve *li* képzőre s ezeket a részeket aztán megint összetesszük és megvan az egész művelet. Ennek a *szék*, vagy *széke* alapszónak aztán majd „véget, határt“ kell jelentenie, az *öl*, *el* képzőnek pedig a valahova tartozóságot kell kifejeznie, úgy hogy az így megalkotott *szék-el*, illetőleg törökösen *széke-li* első sorban ezt jelenthesse: „végbeli, végvidéki“.

Mindenekelőtt tehát 22 lapot, vagyis majdnem másfél ívet (A székelyek neve és eredete 27—48 lapok) szentel annak a nagy munkának, hogy a török, magyar és finn-urali nyelvek kombinálásából teremtsen egy „vég, határ“ jelentésű *szék* szót. Nem szándékozom tüskön-bokron keresztül követni abban a fárasztó útjában, míg a török *szig* (sekély víz, gázló) szótól a halászó *cezégén* és a madárfogó *cseklén* stb. át a kívánt *szék* szóhoz s a „gázló“ ősfogalmi körétől a „vég, határ“, sőt a „határgyepű, sövénykerítés“ fogalmáig eljut; csak egész röviden konstatom, hogy még ilyen nagy erőlködéssel *sem sikerült bebizonyítania, hogy a török nyelvekben van, vagy volt egy „vég, határ“ értelmű szék szó.* Régi igaz mondás, hogy a hol nincs, ott ne keress. Magában a magyar nyelvben is megkísérti kimutatni ezt a *szék* szót, még pedig ilyenformán. Egy 1193. évi oklevélben ezt a kifejezést olvassa: „arbor *cegu*-fa“

s azt mondja, hogy ez a *cegu* szó ezt jelenti: „határ“. II. Endre királynak 1233-iki oklevelében előfordul *Sumsceg* nevű erdő, továbbá *Zek* és *Vlueseg* birtokok s erről a *szeg* végzetről és *Szék* névről is azt állítja, hogy „véget“ jelent. Egy másik, 1257-iki oklevélben *Zekpataka*, *Chechtelek*, terra *Szeek* és terra *Chehy* fordulnak elő, melyekben a *szék*, *csek*, *cseki*, *zek* ő szerinte „határ“ értelműek. Továbbá egy 1270-iki oklevélben olvasható *Scek-fa* nevű földre azt mondja, hogy ennek neve = határ-fa.¹ Sőt a XIV—XV. századbeli helynevekben is megtalálja ezt a „vég, határ“ értelmű *szék*, *szeg* szót. Végre hivatkozik az aradmegyei *székső* tájszóra, mely ezt jelenti: „szélső“.² Azután — mint a ki jól végezte dolgát — egész határozottsággal kimondja, hogy ez a régi „határ“ jelentésű *szék*, *czég* szó ma a *szeg*, *szög* (ezekben: al-szeg, fel-szeg) változatban él.³

Én részéről erre az egész nyelvészeti műveletre kénytelen vagyok azt mondani, hogy egyszerűen *önkényes ráfogásokból* áll. Nincs bebizonyítva, hogy akár a *szék-fa*, akár a *cegu-fa valóban* ezt jelenti „határfa“; s hogy a mai *szeg*, *szög* (= vég) eleinte *szék* alakú volt. A mi pedig a *székső* tájszót illeti, szemmel látható, hogy ez az eredeti *székső* helyett való a *szeg* (= vég) szóból, éppen úgy, mint a *végső*-t így ejtjük ki: *vékső* (de azért a tő nem *vék*, hanem *vég*), a *hágsó*-t pedig így: *háksó*, *háksó* (de a töve nem *hák*, hanem *hág*) stb. A *székső* kiejtésből tehát alapszóul nem *szék* válik ki, hanem a közép *e*-vel való *szeg* (vagy *szög* = vég). A magyar nyelv története három különböző, de ma egyformán *szék*, vagy *szik* alakú szót ismer,⁴ de ezek közül egyiknek sincsen „vég, határ“ jelentése és ilyent Sebestyénnek sem sikerült igazolnia a magyar nyelv történetéből. Én az én egyszerű eszemmel azt gondolom, hogy mikor ilyen nagy feneket kell keríteni valamely szó *létezésének* megállapításához, ezt már előre is igen gyanús műveletnek kell tekintenünk. Lám, én Sebestyénhez képest milyen együgyűen jártam el a *székely*

¹ A *székelyek* neve és eredete, 39–40 lapokon.

² U. o. a 31. lapon.

³ U. o. a 41. lapon.

⁴ T. i. 1. *szék* = sedes, sedile; tribunal; habitatio stb. 2. *szék*, *szik* = medulla, nucleus. 3. *szék*, *szik* = natrum. Az első értelemben vett magyar *szék* szónak párjai a tör.-tat. nyelvekben: *szeke*, *szekü* (pad, diván, lócza, fekvő pad); kazáni tatár *szeke* vagy *szike* (pad, tatár ágy); kasztamunii török *szeki* (istállóban levő pad, vagy *szék*); csuvas *szak* (pad, lócza, fekvő pad).

név megmagyarázásában. Minden hosszas elmélkedés, fejtegetés, conjectura, hangváltoztatás és egyéb hókusz-pókusz nélkül felütöttem egy bokharai származású embernek eredeti török szótárát s abban szépen elkészítve megtaláltam a *szikil*, vagy *szekil* szót „úr, nemes“ jelentéssel és egyszerűen kiírtam belőle. Ahhoz nem kell tudomány, hogy a *készlet* átvegyük mástól — gondolja Sebestyén. Én pedig részemről éppen a *készlet* szeretem keresni; a készen található adatot többre becslöm bármily tudományos színezetű *csinálmány*nál.

Sebestyén azt állítja, hogy volt egy *szék* szavunk „vég, határ“ jelentéssel éppen *Anonymus* és *Kézai* korában (l. fentebb az 1193—1270. évi oklevelekben), sőt még későbbben is; továbbá hogy a *Zecuseu* (= Duna-Szekeső), *Zekseu* helyneveknek is éppen ez a töve.¹ Ez lehetetlen, mert különben *Anonymus*, a ki természetesen a *kortársak* számára írt, az *akkori élő nyelvetudat ellenére* nem magyarázhatta volna a *Zecuseu* helynevet latinul *sedes*-nek, mikor ezt írja: „in illo loco Edu . . . aedificavit castrum, quod nominavit vulgariter [azaz: magyarul] *Zecuseu*, eo quod sibi *sedem et stabilitatem* constituit“ (47. fej.). Ha az *Anonymus*korabeli nemzedék a *Székeső* helynevekben a „végső“ értelmet érezte és tudta volna, az akkori író nem beszélhetett volna így. Továbbá ha első krónikásaink a *sziköl*, *székel*, *székely* népnévben akár „vég“, akár „sedes, lakhely“ jelentésű tőszót éreztek volna, semmi esetre sem maradt volna el az etymologizálás, még pedig annál kevésbé, mert úgy tudják, hogy ez változtatott, későbbben fölvelt név! A mint pl. *Anonymus* úgy okoskodik, hogy a magyaroknak *hungari* neve *Hung* várától (tehát = *hungvári*), *Álmosé* az *álm*-tól, *Munkács-é* a *munka*-tól származik stb.: úgy bizonyára a *sziköl*, *székel* névnek sem hagyott volna békét, ha bármily ingatag alapon is merte volna a három, különböző jelentésű *szék*, *szik* szó valamelyikéhez kötni, vagy ha csakugyan ismeretes lett volna az ő korában egy negyedik *szék* szó „vég, határ“ értelemben. De abból a körülményből, hogy egy krónikás sem próbálkozik meg ennek a névnek etymológiájával, egészen bizonyos, hogy nem merték a magyar nyelvben meglevő három *szék*, *szik* szónak egyikével sem összefüggésbe hozni, a mi csak úgy érthető meg, hogy a *székel* népnév már a XII. században érthet-

¹ A *székelyek* neve és eredete 37. lapján.

len és idegen volt a magyar nyelvben mind alapszavára, mind képzőjére nézve, az akkori nemzedék nyelvérzéke az egyiket sem tudta megfejteni a magyar nyelvből. A krónikásoknak ez a mélységes hallgatása is inkább olyan, régi török szóra utal, miyen a keleti török *szikil*, *szekül*, mintsem magából a magyar nyelvből is megfejthető összetételre, vagy képzős szóra.

Miután a *székely* népnévnek állítólagos *szék* (= vég, határ) alapszavával végeztünk s megmutattuk, hogy halva született, áttérhetünk az *öl*, *el*, *ely* képzőre. Sebestyén szerint ezt egy másik népnévünknek, a *lengyel*-nek végződése segít megfejteni. A lengyel népet ugyanis a törökök *lehli*-nek nevezik, mely szó a „valahova tartozóságot“ kifejező *li* képzővel alakult s tulajdonképpen ezt teszi: leh-i, leh-földi nép. Ennek a tör. *lehli* nevezetnek felel meg ízről-ízre a magyar *lengyel* név, ennek példájára pedig a *székely* név is eredeti és törökös *széke-li* alakból származott ugyanazon *li* képzővel, úgy hogy a *székelyi* ezt jelentené: „végbeli“, azaz határór.¹

Ámde e megfejtés elfogadhatóságának többféle akadály áll útjában. Először is az, hogy a török *li*, illetőleg a régi és eredeti *lik*, *lig* képző (mert hiszen itt *legkésőbb a IX. század kezdetéről* való népnévvel van dolgunk!) a magyarban *öl*, *el*-re szokott változni, *több*, *egészen bizonyos példával kellene igazolni* (ez levén a módszere az összehasonlító nyelvészetnek); mert e nélkül csak önkényes ráfogás s mert magának a *lengyel* népnévnek származása is még kielégítő magyarázatra és bizonyításra szorul. Egyetlen, kétséges példával nem lehet egy, még kétségesebb esetet bizonyítani. Másodsor a *székely* szónak *el* végzete *nem azonos természetű* a *lengyel* népnév végzetével, a mi világosan kitűnik abból, hogy amaznak — a nyelvtörténet tanúsága szerint — ilyen változatait ismerjük: *sziköl*, *széköl*, *székél*, *székely*, *székej* és *székő*, — ellenben nem tudunk: *lengyöl*, *lengyely*, *lengyej* és *lengyő-féle* kiejtésről, a milyen alakokat pedig méltán várhatnánk, ha a *lengyel* név végzete *egyeredetű* volna a *székely*-nek *el* végzetével. Harmadsor: a *lengyel* népnév végzete annyira más természetű és más eredetű, mint a *székely* szóé s annyira nem lehet itt a *lengyel* név bizonyító erejére hivatkozni, hogy ez a magyar nyelvben eredetileg *lengyen*-nek hangzott s mint ilyen, minden ízében idegen, t. i. *szláv* elnevezés.

¹ A székelyek neve és eredete 77—78. lapjain és Ethnographia IX. 420 l.

Azt a népet, mely magát ma *polak*, vagy *poljak*-nak nevezi, tudtunkkal csak a magyar nemzet hívta és hívja *lengyel*-nek, a mely szónak a *polak* névhez semmi köze sines, az oroszoknál, csehek-nél, horvátoknál, oláhoknál és törököknél használatos *ljach*, *lech*, *leh*, *lêh* és *lehli* nevezettől pedig hangtanilag olyan távol áll, hogy ebből sem a tőszót, sem a képzőt nem lehet kielégítőleg megmagyarázni; mert hát hogyan vált a *ljach*, *lech*, *leh* hangalakból a magyarban *lengy* és mely példák igazolják, hogy a török *li*, *lik*, *lig* képző a mi nyelvünkben csakugyan *el* alakban van meg? Annak tehát, hogy a nálunk használt *lengyel* népvét eddigelé senkinek sem sikerült megfejtenie, az az egyedüli oka, hogy ezt a *lengyel* szóalakot tekintették az eredetinek s ebből indultak ki a magyarázásban. Pedig hát maga a magyar nyelvtörténet is kezünkbe adja a rejtély kulesát.

Igaz ugyan, hogy a *lengyel* szóalak már az Árpádok és Anjouk korában is előfordul így, *el* végzettel a helynevekben, pl. 1019. és 1233. években *Lengyel* helység,¹ 1231-ben *Lengeld* falu (azaz *Lengyel-d*)² és 1335-ben *Lengyel-falva* Abaúj megyében³; de a *lengyel* népvét ma némely vidéken *lengyen*-nek mondják⁴ s van Heves megyében Alsó- és Felső-*Lengyend* (= *Lengyeld*) nevű pusztá. Ez a két nyom feljogosít bennünket arra, hogy ezt a *lengyen* szóalakot a régiségben is kutassuk. Legelőször is ezt a *Lengyend* helynevet már 1297-ben is megtaláljuk ebben az alakjában, tehát *nem újabb* keletű,⁵ Jerney pedig az 1138. és 1214. évekből említi a *Lengyen-t* mint személynevet. Továbbá 1347-ből ismerünk *Lengen*, azaz *Lengyen*, 1353-ból pedig *Lengenpataka* nevű helységeket.⁶ Ha aztán még tovább kutatunk, az Anjoukori oklevelekben nemcsak a *Jacobus dictus Lengen* és *Petrus dictus Lengen* nevekkal találkozunk,¹ hanem *ugyanazon személyekre* vonatkozó és közelkorú, szatmármegyei okleve-

¹ Jerney: *Magy. Nyelvkincsek* 84. l. és Wertner: a magyar nemzetségek II. 382 l.

² Jerney u. o. 84. l. — ³ Wertner u. o. I. 29. l.

⁴ Czuczor-Fogarassy Szótára és Ballagi Teljes szótára.

⁵ Igy írva: *Lengent*: Martinus et Beden *de Lengent* (Hazai Ománytár. Bpest 1879. a 157. lapon).

⁶ Emericus filius Johannis et Johannes filius Stephani, nobiles *de Lengen* (Anjoukori Okmánytár V. 92.). Stephanus filius Hercheg *de Lengenpataka* (u. o. VI. 103.).

lekben a *Lengyel* személynevet majd *Lengyel*-nek, majd *Lengyen*-nek olvassuk, mely körülmény egészen kétségtelenné teszi, hogy ez a *lengyen* valóban = *lengyel*.² Ez a nehány, oklevéltári adat, különösen pedig az, hogy ez a személynév jóval előbb (t. i. 1138. és 1214. években) fordul elő *Lengyen*, mintsem *Lengyel* alakban: arra a következtetésre vezet bennünket, hogy amaz éppen olyan régi, sőt régiebb, mint emez; de ugyanez következik abból a körülményből is, hogy a *lengyel* szóalak megfejtésével mindeddig nem tudtunk boldogfilni (mert hát a török *lehli*-vel való azonosítás *komolyan* nem jöhet szóba), míg a *lengyen* szóalakat minden ízében megértjük magából a szláváságból.

Mint tudjuk, Konstantinus császár ismételen hangoztatja, hogy az ő korában (950 körül) *a besenyők ugyanazt a területet látkák, melyet előbb a magyarok bírtak*, mielőtt kiűzték őket Atelkuzuból. Erről a földről pedig ezt írja: „A besenyők négy nemzetsége (vagy tartománya) . . . túl fekszik a Danaprisz folyón a keletibb és északibb részek: Úzia, Khazaria, Alánia, Kherszon és a többi tartományok felé. A másik négy nemzetség pedig *innen fekszik a Danaprisz folyón*, a nyugotibb és északibb részek felé, t. i. Gyászi Khopon tartománya szomszéd Bulgariával, Alsó Gyula tartománya szomszéd Turkiával, Kharovoé tartománya szomszéd Rószsiával, *Jabdi Ertim tartománya szomszéd a Roszia országnak adózó tartományokkal: az ultinokkal, a dervleninekkal, a lendzeninekkal és a többi szlávokkal*“. Ha igazat mond a császári író, akkor a magyaroknak *atelkuzui hazája is* ugyanazt a területet foglalta magában, melyet később a besenyőknek négy nemzetsége lakott a *Dneper folyón innen*. Már pedig igazat mond, mert az arab és persa írók

¹ Amaz 1322-ből: Anjoukori Okmánytár II. 37., emez 1339-ből u. o. III. 595. I.

² Igy pl. 1321-i oklevélben: Johannes dictus *Lengel* (Anjoukori Okmánytár I. 635); 1324. május 5-én: magister Johannes dictus *Lengel* (u. o. II. 132); de már 1324 május 9-én: magister Johannes dictus *Lengen* (u. o. 136); 1324. május 24-én: Johannes dictus *Lengen* filius magistris Stephani (u. o. 140); 1329-ben: magister Johannes dictus *Lengen* (u. o. 402); 1332-ben és 1337-ben szintén így (u. o. 617. és III. 399); 1338-ban: Johannes dictus *Lengen* (u. o. III. 513); 1339-ben szintén így (u. o. 567); 1353-ban: Leukus filius Johannis dicti *Lengel* de Symien (u. o. VI. 150); 1353-ban: Ladislaus filius Johannis dicti *Lengen* de Nogsemyen et Leukes frater (u. o. 286); végre 1355-ben: Ladislaus filius dicti *Lengel* de Semien (u. o. 228).

is (Ibn Roszteh, Al-Bekri és Gurdézi) úgy tudják, hogy a magyarok atelkuzui hazájának északi határa az a hegység volt, mely a Dneszter forrása vidékétől, vagy Lemberg vá. osától délkeleti irányban a Dnepernek legkeletibb kanyarulatáig, Jekaterinoszlav városáig húzódik,¹ s e szerint magában foglalta a *Dneszter felső folyásának vidékét* is. Konstantinus cs. föntebbi meghatározásából világosan kitűnik, hogy Gyászi Khopon tartománya a Fekete-tenger észak-nyugoti partján terült el a Duna és Szeret torkolatáig; Alsó Gyula Erdélytől keletre a Szeret és Prut mellékén; Kharovoé ettől kelet felé a Dneper hajlatában, Kievtől déli és dk. irányban; *Jabdi Ertim pedig a Dneszter és Bug felső folyása vidékén.*

Már most ebben az Atelkuzuban lakó magyarokról ezt írja Ibn Roszteh: „*A velük szomszédos szláv fajú népek felett uralkodnak és őket termékekből álló nehéz adókkal terhelik. Ezeket, ha egyszer hatalmukba kerítették, rabszolgáiknak tekintik. A szlávokat megtámadják.*“² Gurdézinál pedig ezt olvassuk róluk: „*A szlávok felett fenhatóságot gyakorolnak, reájok szüntelenül terményadókat rónak ki s őket rabszolgáiknak tartják. A gúzokat, szlávokat és oroszokat meg-megrohanják s azoktól rabszolgákat hoznak . . . Gyakran rontanak a szlávokra.*“³ Ugyanő a szlávokra ezt mondja: „*Váratat építenek, mert a magyarok folyton-folyvást reájok törnek s megtámadják; a magyarok legyőzik őket s a szlávok a várakba menekülnek, a melyeket építettek.*“⁴

Ezek a szláv népek természetesen észak felől voltak a magyaroknak szomszédaik (míg kelet felé, a Dneperen túl eső Lebediában, a besenyők) s a Visztula és Dneper között, meg a Pripet és az ebbe ömlő folyók mellékén latak. Több törzsből állottak különböző nevek alatt, melyek között — Nesztor krónikás nyomán — a régebbi idők óta legáltalánosabb és legszélesebb körű volt a *lech* (ljach, ljech), vagy *poljan, poljen, polén* nevezet, a lengyelek őseinek neve. Konstantinus cs. — mint az imént láttuk — azt írja, hogy a korabeli besenyőknek Jabdi Ertim nevű tartománya s természetesen egyszersemind az azelőtt ott lakott magyaroknak földje is,

¹ L. részletesebben „A magyarok eredete, őshazája és vándorlása“ cz. dolgozatomban Századok 1896. évf. 800—802. lapokon.

² Gr. Kuun Géza: Keleti kútfők. (Külön nyomat „A magyar honfoglalás kútfői“-ből) Budapest 1898. a 33 lapon.

³ Ugyanott a 36. lapon. — ⁴ Ugyanott a 43. lapon.

szomszédos a Rosziának adózó szláv népekkel, u. m. az *ultinokkal*, *derülenekkel* és *lendzenekkel*. A *derülenin*-ekben (nála többes számban : Δερβλενίν-οι) első pillanatra fölismerhetjük az orosz Nesztor krónikásnak *drevljanin*, vagy *drevljenin* (pluralisban *drevljan-e*, *drevljen-e*) nevű népét, melyről tudjuk, hogy a Pripet folyótól délre, Volhyniában lakott és Ovrucs és Korosztén nevű városai voltak. Ettől nyugot felé kell keresnünk a másik két szláv törzset; mert keletre és délkeletre, Kiev vidékén a poljanok, polének laktak, s mert csak így lehettek szomszédai a Dneszter felső folyása és a Bug forrása táján eső Jabdi Ertimnek. Itt azonban bennünket csak a *lendzenin* (görögül a többesben Δενζενίν-οι), illetőleg *lendzen* név érdekel, mert ez ízről-izre azonos a nálunk használatos *lengyel* népnévnek eredeti *lengyen* alakjával.

Tudjuk, hogy a lengyelek *poljak*-nak (polyak, többese : *poljaci*) nevezik magokat, mely név a *polje* (polye) „mező, Feld, champ“ szóból származik s ezt jelenti: „mezei, mezőn, síkon lakó nép.“ De a többi szomszédos szláv törzsek *poljan*, *poljen*, *polén*-nek is (oroszúl a többesben *poljene*) nevezték őket s éppen ebből való az Európában használatossá vált *polon*-us, (francia) *polonais*, (olasz) *polonese* stb. nevezet, a mely szintén azt jelenti, (v. ö. illir *poljan* = *campestris*, mezei), esakhogy másik képzővel, t. i. a népnevekben használatos szláv *janin*, *anin*, vagy *jenin*, *enin* képzővel, melynek *in* végzete csak az egyes számban fordul elő, míg a többesben csak *jan-jen*, *an-en* alaprész van meg s ehhez járul a pluralis képzője, *e*, úgy hogy az ilyen népnevek a többes számban *jan-e*, *an-e*, vagy *jen-e*, *en-e*, végzetűek.¹ Tökéletesen ilyen népnév pl. az említett *drevljen-e* „erdeiek, erdőben lakók“ jelentéssel (*derevo*, *dërvo* = fa; illirben gyűjtőnév *dërvlje* = Holz); ilyen a *szjeverjen-e* „északiak“ (*szjever* = észak); továbbá a *szmoljan*, egy szláv törzs neve a Rhodope hegységben; *jezeréne* „tónál lakók, tó mellékiek“ (*jezero* = tó); *mogiléne* „sírdomb körül lakók“ (*mogila* = domb, sírdomb), végre *moravan* „Morava melléki nép“ és *timočan* „Timok melléki“ stb. Ki ne venné észre, hogy valamint a Konstantinusnál olvasható *derülenin* szó a szláv *drevljenin* népnévnek elég pontos átirása: éppen úgy a szintén

¹ Hogy az ebbeli *in* végzet külön rész, bizonyítja az is, hogy a *jan*, *jen*, *en* alaprész nélkül maga is előfordul a népnevekben, pl. *ruszj-in* = orosz; ó-szlóvén *ongr-in*, bulgár *ugr-in* = magyar; *srb-in* = szerb; *kozak-in* = kozák; *kozar-in* = kozár; *obr-in* = avar; *jasz-in* = alán stb

nála található *lendzenin* népnév is nem más, mint ugyanezen összetett képzővel alakult szlávosláv elnevezés (*lendz-en-in*)? A tulajdonképpeni képzőt (az orosz *ja* és *n* betűket) nemcsak ő írja át *ev*, azaz *en*-nel, hanem Nikétász Khoniatész is, ki a főntebb említett *szmoljan* törzs nevét Σπολῆν-nek írja.¹ A görögök természetesen *hallás* után írták e neveket, még pedig helyesen; mert hiszen az orosz *ja* betűt csak akkor ejtik *ja*-nak, ha a szó elején áll s rajta van a hangsúly és a szó végén, ha hangsúlytalan is, — minden más esetben pedig *je*, vagy *e*-nek hangzik

Meg van tehát már fejtve a magyar *lengyen* nevezet vége, az *en* képző (=szláv *en*, többesben *en-e*); lássuk már most az alapszót.

Éppen ott, a hol Konstantinus császár szerint a besenyőknek Jabdi Ertim tartományával szomszédos *lendzenin*, illetőleg *lendzen* nép lakott, vagyis a Dneszter felső folyásától észak felé, a Visztulába szakadó Bug forrásvidéke és a Pripet déli mellékfolyói táján, a bajor geographus — ki a IX. század második felében közép és keleti Európáról egy népjegyzéket készített² — *lendici* nevű szláv népet említ.³ Első pillanatra észre lehet venni, hogy ez a *lendici* nevezet teljesen hasonló párja az *uglici* (a bajor geographusnál: *unlizici*=eredeti *unglici*), *ljutici*, vagy *ljutići* és *dolici* stb. nép- és nemzetségnemeknek; s valamint az elsőből világosan kiválik az ó-szlóven *ongl*, orosz *ugol*, horvát szerb *ugal* (szöglet, Eeke) alapszó (tehát *uglici*, *unglici*=folyó szögletlakók), a másodikból az (illir) *ljut* (szikla, szirt; tehát *ljutici*=sziklán lakók), a harmadikból pedig a *dol* (völgy; *dol-iči*=völgyi lakók)⁴; éppen így a többes számú

¹ Jirecsék: A bolgárok története, 113. lapon.

² A müncheni kir. könyvtárban őrzik Cod. Lat. M. 560. sz. alatt. Legjobb kiadása Victor von *Keltsch*-tól való az *Altpreussische Monatsschrift* XXIII. köt. 506—507. lapjain.

³ „*Lendici habent civitates* XCVIII.“

⁴ Tudvalevő, hogy a szláv népeknél a helynevek nagy részben úgy keletkeztek, hogy az egyes helységek megjelölésére az ott megtelepedett nemzetiségek, vagy családok neveit alkalmazták a többes számban (Jirecsék: A bolgárok tört. 101.) Így pl. a *poljane*, vagy *poljene* („mezeiek“) népnév mint *Poljane* több helységnek neve Horvátországban; a *lug* (erdő, liget) főnévből való *lužanin* (erdőlakó) többes száma *Lužane* egy falu neve Pozsega megyében; *Liszane* város Dalmátia északi részén, a *lisz-anin* (erdei lakós) száma (illir *lisz*=erdő). Ilyen nemzetségnév volt a horvátoknál ez a *Dol-iči*, mely ma egy helység neve Varasdmegyében Krapina mellett

lendici népnévnek a töve is egy *lend* főnév. Konstantinus császárnak és a bajor geographusnak földrajzi meghatározásából kétségtelenül kiténik, hogy ez a két külön képzővel való *lendzenin* és *lendici* név egy ugyanazon szláv népet jelöl s ezek éppen úgy megférnek egymás mellett, mint a *széver-ci* és *szever-ane* külön képzővel alakult nevek, melyekkel egy a Dobrudsában lakott szláv törzset jelöltek.¹

Sőt még egy harmadik helyen is megtaláljuk ezt a népnevet, még pedig egyenesen a *lengyelekre* vonatkoztatva. Ha ugyanis számításba vesszük, hogy az a két orrhangú vocalis, mely olyan kiterjedt használatú volt az ősz szláv nyelvben (s az u. n. ószlovénben is) és nyoma a magyarba átjött szláv szókban is látható, t. i. az a (=on) és e (=en), ma már a lengyel kivételével egy szláv nyelvben sincs meg; s hogy ennél fogva az eredeti szláv *ent*, *end* hangcsoportnak ma már pl. az oroszban is *jet*, *et* és *jed*, *ed* felel meg:² könnyen átláthatjuk, hogy az a *ljed'szkij*, vagy *ledszkij* nevezet, melyen a régi orosz évkönyvek emlegetik a lengyeleket,³ eme hangtani törvény alapján egy régi és eredeti *lend* vagy *ljend* tőszó származéka az ismeretes *szkij*, *szki* képzővel (mint pl. *poljszkij*=lengyel, *vangerszkij*=magyar, *rimszkij*=római, *magjarszki*=magyar, *turszki*=török stb.) Ez az egész biztosan kiváló *lend* főnév ebben a régies alakjában — tudtommal — ma már egy szláv nyelvben sem található meg, de — úgy hiszem — megvan az orrhangú vocalis elvesztésével *ljed*, *led* hangalakokkal az oroszban és illirben, t. i. eme képzős alakokban: orosz *ljeda* és *ljedina*=„puszta, eserjékkal, fiatal fákkal benőtt mező“⁴); illir *ledina*=„rét, puszta.“⁵ Az alapszó és képző viszonyához v. ö. ezeket: *dol* és *dol ina* (völgy);

¹ Jirecssek: A bolgárok története 111. lap.

² Pl. magyar *szent*, ószlávén *svent*, lengyel *swienty*, orosz *szvjjet*.

„	<i>rend</i> ,	„	<i>rend</i> ,	„	<i>rzond</i> ,	„	<i>rjed</i> ,
„	<i>menta</i> ,	„	<i>menta</i> ,	„	<i>mienta</i> ,	„	<i>mjeta</i> ,
„	<i>gerenda</i> .	„	<i>grenda</i> ,	„	<i>grzenda</i> ,	„	<i>greda</i> ,
„	<i>péntek</i>	„	<i>pentk</i>	„	<i>piontek</i> ,	„	<i>pjatok</i> .

³ Perwolf szláv nyelvész kutatásai után Ethnographia VIII. 18.

⁴ Heym, Reiff, Makaroff, Lenstroem és Schmidt nagy szótáraiban így értelmeztve: „lande, un champ couvert de ronces et de jeunes arbres; ein mit jungem Holze bewachsenes Feld.“

⁵ Fröhlich R. A. szótárában (Wien 1853): „Feldwiese, Haide.“

orosz *lušča* és *luščina* (növény héja), *grab* és *grabina* (gyertyánfa); illir *glava* (fej) és *glav-ina* (nagy fej) *kom* és *kom-ina* (növény héja) *lonac* (fazék) és *lonč-ina* (nagy fazék) stb. Így a lengyeleknek ebből a szóból alakult neve ugyanazt az értelmet fejezi ki („pusztai, mezei“), mint a másik kettő, t. i. a *polak* és *poljan*, *polén* nevek.

Ez a minden ízében szláv *lend-jen*, vagy bár *lend'en* (lendjenin = lengyenin) nevezet, melynek *tényleges* használatát igazolja a Konstantinus császárnál található *lendzenin* — az alapja a magyar *lengyen* s későbbi *lengyel* népnévnek, minthogy a *dj* hangcsoportot a magyar ajak is *gy*-nek ejti. Míg a császári írnál levő ζ *dz* hangot (*dj* = *gy* helyett) bizonyára az a körülmény magyarázza meg, hogy ő ezt a nevet olyan szlávoktól hallotta, kik a szóképzés alkalmával összekötő *dj* hangcsoportot *dz*, vagy *dzj*-nek hangoztatták, tehát ezt a nevet így ejtették: *lendzen* vagy *lendzjen*.¹

Úgy hiszem, hogy ezzel a megfejtéssel kirántottam a *székely* név alól azt a magyar nyelvben található *egyetlen egy* támaszt is, melyre mint bizonyító analogonra, Sebestyén Gy. a *székel* név képzőjének magyarázatát alapította; amennyiben kiderítettem, hogy a nálunk használatos *lengyel* népnév végzete nem azonos sem a *székel*-beli *el* végzettel, sem a török *lehli*-beli *li* képzővel. Mivel pedig az általa újabban fölfedezett, állítólagos oszmán-török *szakul* (határőr, végőr) szóról már fönebb bebizonyítottam, hogy nem létezik, úgy gondolom, sikerült eléggé megegyeztetnem azt az állítást, hogy a *székelyek* neve törökül „határőrt“ jelentene.

¹ Tudvalevő, hogy az orosz *dj* (azaz *gy*) hang helyén a lengyel kiejtésben *dzj*-t találunk. Pl. orosz *gdje* (hol?) — lengyel *gdzie*; or. *djelity* (elosztani) — l. *dzielić*; or. *djedina* (nagyapától örökölt vagyon) — l. *dziedzina*; or. *djeza* (hordó, bődön) — l. *dzieża* stb. Egyébiránt a magyar *lengyel* (vagyis *gy*-vel való) kiejtés viszonyát a görögös és lengyeles *lendzen* vagy *lendzjen* hangoztatáshoz, legjobban megvilágosítja az a körülmény, hogy viszont a lengyelek a *magyar* nevet így ejtik ki: *madziar*.